

Çoklu Kıskaç Altında: Göçmen ve Mülteci Kadınların Sorunları Üzerine Güncel Bir Değerlendirme

GAR-Rapor No: 10

Çoklu Kıskaç Altında: Göçmen ve Mülteci Kadınların Sorunları Üzerine Güncel Bir Değerlendirme

Hazırlayanlar

Deniz Ş. Sert
Özge Ozan

Dizgi ve Kapak Tasarımı

Çağla Akdere

Göç Araştırmaları Derneği (GAR)

Abbasağa Mahallesi, Üzengi Sok. No: 13 34022, Beşiktaş / İstanbul

gocarastirmalariderneği.org

gar@gocarastirmalariderneği.org

X/GAR_Dernek

[facebook/gar.dernek](https://facebook.com/gar.dernek)

[instagram/gardernek](https://instagram.com/gardernek)

Toplantımıza katılan ve raporumuzda yer verdiğimiz bilgi ve deneyimleri paylaşan sivil toplum örgütü ve kadın örgütü temsilcilerine, rapor yazımı sırasında toplantı notlarından yararlandığımız GAR stajyeri Şevval Sude Şimşek'e teşekkür ederiz.

İçindekiler

Giriş	4
En Büyük Kısaç: Sistem!	6
Kayıtsızlık Sorunu	
Kayıtsızlık ile Birlikte Artan Şiddet	
Sığınak ve Sonrası Yaşam	
Kayıtlılıktan Kayıtsızlığa	
Kayıtsız Çocuklar ve Eğitime Erişim	
Kayıtsızlık ve Sağlığa Erişim	
Geri Gönderme	11
Kurumsal Sorunlar	13
Dil Bariyeri	
Küçülen Fonlar ve Kesintiler	
En Yakın Kısaç: İçerideki Dışlanma	16
Büyüyen Kısaç: Toplumun Dışlaması	18
Sonuç Yerine	19

Giriş

Bu raporu 20 Haziran Dünya Mülteciler Günü için kaleme aldık. 20 Haziran Dünya Mülteciler Günü, dünya genelinde zorla yerinden edilmiş milyonlarca insanın yaşadığı zorlukları ve mücadelesini hatırlatmak için belirlenmiş özel bir gün. Bugün, savaşlar, çatışmalar, zulüm ve insan hakları ihlalleri nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalan mültecilerin hikayelerine dikkat çekmek ve onlara destek olma amacı taşımakta. Bu bağlamda düzenlenen birçok etkinlikte, mültecilerin karşılaştığı zorluklar, ihtiyaçları ve katkıları vurgulanarak, toplumların farkındalığını artırmak; aynı zamanda, mültecilere güvenli sığınma, temel haklara erişim ve yeni bir başlangıç yapabilme fırsatları sunmanın önemini vurgulamak temel hedefler olarak öne çıkmakta.

Biz de Göç Araştırmaları Derneği (GAR) olarak, bu özel günün önemine istinaden özellikle göçmen ve mülteci kadınların sorunları üzerine güncel bir değerlendirme yapmak ve konunun önemini vurgulamayı hedefledik. Bunun birkaç nedeni var. Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'nin, Mayıs 2024 tarihinde yayınlanan Dünya Göç Raporuna göre göçmen kadınlar halen istihdamda cinsiyet eşitsizliği, toplumsal cinsiyet kalıplarına bağlı savunmasızlıklar, sağlık ve sosyal dahil edilme konularında geri planda kalmaktadır. Kadın göçmenlerin işgücüne katılım oranları

erkeklerle kıyasla daha düşüktür ve bu durum, evlilik veya çocuk bakımı gibi nedenlerle “zorunlu faaliyetsizlik” nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Hatta bazı ülkelerde göçmen işçi eşlerine bağlı olarak çalışma haklarını sınırlayan aile göç politikaları tarafından daha da kötüleştirilmektedir. İşgücü piyasasında karşılaşılan cinsiyete dayalı engeller, birçok kadın göçmeni kayıt dışı işlerde çalışmaya zorlamakta ve bu, onları güvencesiz koşullara, sosyal korumadan yoksunluğa ve daha yüksek istismar ve sömürü risklerine maruz bırakmaktadır. Rapora göre, kadın göçmenler, erkeklerle kıyasla daha fazla sağlık problemi yaşamakta; cinsel, üreme ve anne sağlığı hizmetlerine erişimde özel zorluklarla karşılaşmaktadır ve COVID-19 pandemisi, kadın göçmenlerin cinsiyete dayalı şiddet ve ekonomik belirsizlik risklerini artırarak bu savunmasızlıkları daha da kötüleştirmiştir. Diğer yandan, daha az kazanmalarına rağmen, kadın göçmenler maaşlarının daha büyük bir kısmını erkeklerle kıyasla ailelerine göndermektedir. Bu, özellikle kayıt dışı ekonomide aşırı temsil edilen kadınlar için önemli bir durumdur, çünkü bu durum onların finansal hizmetlere ve havale transferleri için dijital araçlara erişimlerini kısıtlamaktadır. Kadınlar, göç hedeflerine ulaşmadan eve “başarısız geri dönüş” deneyimini daha fazla yaşamaktadır. Rapora göre, genellikle cinsiyet rolleri ve iş güvencesizliği nedeniyle ortaya çıkan bu durum, COVID-19 pandemisi ile iyice artmıştır ve birçok kadın göçmen, evlerine geri döndüklerinde daha fazla ayrımcılık ve cinsiyet eşitsizliği ile karşı karşıya kalmıştır. IOM raporunun bulguları, kadın göçmenlerin ve mültecilerin karşılaştığı benzersiz zorlukları ele almak için cinsiyet duyarlı politikaların ve müdahalelerin gerekliliğini vurgularken kadın göçmenlerin güvenliğini, refahını ve güçlenmesini artırmak için bilgiye erişimin iyileştirilmesi, cinsiyet dijital uçurumunun kapatılması ve göç politikalarında cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi çağrısında bulunmakta.

Peki Türkiye’de durum nasıl? Özellikle kadın göçmen ve mültecilerin sorunlarını neler? IOM Raporunda genel olarak çerçevesi çizilen resimden ne kadar farklı? Biz de bu sorulara cevap aramak için GAR olarak, Mayıs 2024’te, kadın göçmen ve mültecilere hizmet sağlayan farklı kurum ve kuruluşların temsilcileriyle bir araya geldik. Toplantı, konuşulan bilgilerin dışarıda paylaşılmasına dair katılımcılardan onam alınarak “Chatham House” kuralları çerçevesinde yapıldı. Konuların mümkün olduğunca rahat bir ortamda tartışılmasını sağlamak adına toplantıda kayıt alınmadı. Aşağıda okuyacağınız rapor, burada tuttuğumuz notların bir derlemesi niteliğindedir.

Konuştuklarımızı “Çoklu Kıskaç Altında” başlığı altında topladık. Kadın olmanın zor olduğu bir ülkede tüm kadınlar her zaman bir kıskaç altındadır. Bağlamına göre farklı anlamlar taşıyabilse de burada kullandığımız “kıskaç” kelimesini mecazi anlamda kullanmaktayız. Türkiye’de kadın olmak devamlı iki taraf arasında sıkışıp kalma, büyük bir baskı altında olma durumunu birlikte getirir. Göçmen ve mülteci kadınlar ise kaynağı çoğu zaman tek bir yerden ortaya çıkmayan; sistemden, kendi toplumlarından ve Türkiye toplumundan kaynaklı çoklu bir kıskaç altındadır. Bu raporda bu çoklu kıskaçı ayrıntılı olarak ele almayı hedefliyoruz.

En Büyük Kısaç: Sistem!

Kayıtsızlık Sorunu

Sistemin getirdiği, göçmen kadınların yaşadığı kronik sorunları büyüten ve destek alabilecekleri mekanizmalardan dışlanmalarına neden olan en temel sorunlardan biri “kayıtsızlık”. Kayıtsızlık, tam anlamıyla dışlanmayla sonuçlanmaktadır. Kadınlara yönelik hukuki, sosyo-psikolojik destek, maddi-ayni yardım ve şiddete maruz kalan kadınlara yönelik sığınak desteği veren kamu kurumları ve belediyeler, başvuru yapan göçmen kadınların kayıtlı olmamaları durumunda destek taleplerini geri çevirmektedir. Kayıtlı olmak, göçmen kadınlar için hizmet ve destek almak için temel şart haline gelmiştir. Kayıt ile birlikte ikamet adresi de bir eleme kriteri haline gelmektedir. Başvuru yapan göçmen kadın eğer ikamet adresi olarak kayıtlı olduğu ilde değilse geri çevrilebilmektedir. Farklı bir ilde kayıtlı olan kadınlar nakil işlemlerini yapamadıkları için kayıtsız duruma düşmektedirler; şiddet riski altında iken dahi ilgili kamu kurumlarına başvuruda bulduklarında, “kayıtlı olduğun ile git, orada başvur” yanıtını alabilmektedirler.

Kadın örgütleri ve göç alanında çalışan STK’lar, çalışma alanlarında kayıtsız olup olmadığına bakmaksızın göçmen kadınların başvurularını yanıtlamaya çalışırken, kadınların taleplerini karşılamalarının mümkün olmadığını, kayıtsız olan kadınları ihtiyaç duydukları hizmetler ve destek mekanizmalarına yönlendiremediklerini ifade etmektedirler. Alanda kayıtsız kadınlara da sığınak desteği sunabilen tek bir kadın örgütü ve göç alanında çalışan “konuk evi” statüsünde sığınak bakımından çok sınırlı kapasiteye sahip tek bir STK bulunmaktadır. Göç alanında çalışan STK’lar, kendilerine gelen kayıtsız göçmen kadın başvurularını kamu kurumlarına değil, alandaki tek kadın örgütüne yönlendirdiği için kapasite sorunu büyümektedir. Ayrıca göç alanında herhangi bir uzmanlıkları olmadığı için de çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Tercüman desteği ve dil bariyeri de önemli bir sorundur. Sığınağa kabul edilen göçmen kadınlar açısından sığınakta süren yaşam içinde dil bariyeri sorun olabilmektedir. Kadın örgütleri ya da toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifiyle kadınlar arası dayanışma ilişkilerinin kurulmasını önceleyen kurumlarda, kadınlarla kurum arasındaki ve kadınların birbirleri ile olan ilişkileri daha sağlıklı ilerlemektedir.

Kayıtsızlık ile Birlikte Artan Şiddet

Kayıtsız göçmen kadınlar, olumlu yanıt ve destek alamayacaklarını düşündükleri için gidecek şiddet ortamından çıkış arayışları ve destek taleplerinden vazgeçmektedirler. Özellikle başvuru yaptıkları kurumlar tarafından Göç İdaresi'ne "bildirilme" ve "geri gönderilme" korkusu, herhangi bir şiddet riski veya can güvenliği riski karşısında da hastaneye, kolluk kuvvetlerine ya da diğer ilgili kamu kurumlarına başvuru yapmalarını engellemektedir. Bu durum, özellikle şiddete veya şiddet tehdidine maruz kalan kayıtsız göçmen kadınlar açısından şiddet döngüsünden çıkamamak anlamına gelmektedir. Şiddet riskini büyütmede ve can güvenliği riskini artırmaktadır.

Sığınak ve Sonrası Yaşam

Kayıtlı olan göçmen kadınların başvuruda bulunabildiği belediye sığınak hizmetlerinde, can güvenliği riskinin yüksek olduğu görüldüğünde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi, ŞÖNİM'lere yönlendirme yapılmaktadır. Eğer can güvenliği ve şiddet riski altındaki kadın, kayıtsız bir göçmen ise ŞÖNİM, İl Göç İdaresi'ne bildirim yapmaktadır. Bu durum kadınların ŞÖNİM'e başvurmak istememesinde önemli bir etkidir. Ülkeye turist vizesi ile gelmiş olan kadınlar için de kadınların şiddet öyküsü de olsa ŞÖNİM'ler destek vermemektedir. ŞÖNİM'lerde belirli bir yaş üstü erkek çocukların anneleri ile birlikte sığınaklara kabul edilmemesi ise önemli bir diğer sorundur. Olumlu bir nokta olarak, alanda faaliyet gösteren belediye ve kadın örgütü sığınaklarında erkek çocuklar yaş sınırı olmadan kabul edilmektedir.

Diğer yandan, dışlama mekanizmaları kırılan gruplar için çok daha yıkıcıdır. Trans göçmen kadınlar, kayıtlı olsun olmasın ŞÖNİM'den destek alamamakta, özellikle sığınak konusunda alternatifsiz kalmaktadır. Koruma ve tedbir kararlarının, konu trans göçmen kadınlar olduğunda sınırlı olarak verildiği de katılımcılar tarafından belirtilen bir diğer olgudur.

Göçmen kadınlar için çok temel bir sorun da geçici bir barınak olan sığınak sonrası yaşamın kurulabilmesi noktasında başlamaktadır. Göçmen kadınlar açısından, kayıtlı da olsalar istihdam konusu önemli bir problemdir. Sığınak sonrası hayata hazırlık ve destek mekanizmaları tüm kadınlar için zorlu olsa da özellikle konu göçmen kadınlar olduğunda kalıcı bir konut bulma, düzenli gelir sağlayacak bir iş bulma ve güvenceli bir biçimde çalışma, kısaca kendi ayakları üzerinde durabilme olanakları çok sınırlıdır. Bir katılımcı, kamu kurum personelinin özellikle göçmen istihdamı konusunda gönülsüz olduklarını, İŞKUR'un göçmen istihdamı konusunda gerçekleştirdiği bir toplantıdaki tanıklığını aktararak, kilit konumdaki kurum

personelinin toplantı gündemi bu olmasına rağmen gayri resmi konuşmalarda göçmenlere yönelik ayrımcı bir tutum takındıklarını ve göçmen istihdamı konusunda olumsuz görüşlerini dile getirdiklerini ifade etmiştir.

Bu olanaksızlıklar ve hayatın tamamına yayılan dışlama mekanizmaları, kadınların sığınaktaki hayatın ardından şiddet döngüsünün sürdüğü, hatta şikâyetle bulunmuş ya da evden ayrılmış olduğu için şiddet riskinin daha da tırmadığı ortamlara, hanelere dönüşle sonuçlanabilmektedir. Diğer bir kötü seçenek ise ikinci bir evlilik kararı vermektir. Uğradığı şiddetin etkilerini yaşamaya devam eden kadınlar seçeneksizlikten buna yönelebilmektedir. Yine diğer bir vurgu ise sadece hukuki destek ya da sığınak desteği açısından değil, sosyal hizmetlere ve sosyal yardımlara erişememe sorununun da şiddet görülen ortama geri dönüş açısından önemli bir faktör olduğudur.

Kayıtlılıktan Kayıtsızlığa

Son dönemde göç politikalarında yaşanan değişim, mobil göç birimlerinin yaygınlaşması, denetimlerin sıklaşması ve sıklaşması, geri göndermeye odaklanan uygulamalar, göçmen kadınlar açısından büyük sorunlar yaratmıştır. Bu durum, kadın ve çocukların eğitim ve sağlık hizmetlerine erişiminde, çocuklar için doğum belgesi alma ve kimliklendirme süreçlerinde de zorluklara yol açmaktadır.

Birçok göçmen, yaşadığı ilde ikamet kaydı yaptırmadığı için kayıtsız duruma düşmüştür. Deprem bölgelerinde konutları yıkılan ve şehir değiştiren göçmenler, yeni ikamet oluşturmakta zorluk çektiği için kayıtsız kalmaktadır. Bir katılımcı, depremden sonra İstanbul'a gelen kadınların kayıtlı olmadıkları için çalışamadıklarını, çocuklarının okula gidemediğini ve eve kapandıklarını belirtmiştir. Bazı danışanlarının kayıtlı olmalarına rağmen, kimlikleri enkaz altında kaldığı için yanlarında getiremediklerini, normalde parmak iziyle kimliklerine ulaşabileceklerini ancak Göç İdaresi'ne başvurmadan çekindikleri için kayıtsız duruma düştüklerini ifade etmiştir.

Nitekim, geri gönderme söyleminin yükselmesi ve "operasyon" ve "denetim" adı altında hayata geçen uygulamalar, göçmen topluluklar arasında tedirginlik yaratmış, devlet kurumları ile temas etmekten kaçındıkları için işlemlerini sonuçlandıramayan göçmenlerin kayıtsız duruma düşmesine yol açmıştır. Göç politikalarındaki dönüşüm ve denetim-kontrol mekanizmalarının geri gönderme tehdidi etrafında şekillenmesi, kadınlar ve çocuklar açısından ağır sonuçlar doğurmuş durumdadır. Toplantıya katılan STK ve kadın örgütü temsilcilerinin hemen hepsi, kadınların daha çok eve kapandığını, sokaklardan ve kamusal alanlardan çekildiklerini vurgulamıştır. Sokağa çıkmaktan, çıktıklarında ise kendi anadillerinde konuşmaktan tedirgin oldukları belirtilmiştir.

Şiddete maruz bırakıldıkları halde karakola/kamu kurumlarına/adli mekanizmalara şikâ-yette bulunmaktan çekinen çok sayıda kadın vardır. Kadınların önleyici, koruyucu ve des-tekleyici mekanizmalardan mahrum bırakılması ve evlere kapanması, psikolojik sorunlar yaşamalarına, yüksek oranda en yakınlarındaki erkeklerden gördükleri şiddetin artmasına, kadınların şiddet döngüsünden çıkamamasına neden olurken aynı zamanda resmi başvu-rular yapılmadığı için şiddet vakalarının görünmezleşmesine ve belirsizliğin hâkim olmasına da neden olmaktadır.

Kayıtsız Çocuklar ve Eğitime Erişim

Çocukların kimliklendirilmesi katılımcılar tarafından yoğun biçimde dile getirilen bir diğer sorundur. Doğum belgesi alınamaması, Nüfus İdarelerinin başvuruları kabul etmemesi sık-lıkla vurgulanmıştır. Annelerin kayıtsız olması, doğan çocukların da kayıt altına alınamama-sına neden olmaktadır. Katılımcılar, kadınların evden çıkamadıkları için çocuklarını kaydetti-remediklerini belirtmişlerdir. Bu durum, göçmen çocukların eğitimlerine devam edememesi sorununu daha da büyötmektedir. Özellikle sığınakta yaşayan çocuklar açısından eğitim hakkına erişim önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir katılımcı, şiddete maruz kalmış bir başvuranlarının kendisi için gizlilik kararı çıkmasına rağmen, çocukları için aynı kararın çıkmadığını ve bu nedenle çocukların bir yıl okula devam edemediğini aktarmıştır. Başka bir katılımcı, sığınakta kalan kayıtlı Suriyeli bir kadının altı yaşındaki çocuğunun Türkçe bilmediği için kreşe alınmadığını ifade etmiştir. Özellikle deprem bölgesinden gelen göçmen ailelerde çocukların okula devam etmemesi sıkça görölmektedir.

Çocukların eğitimlerine devam edememesi, özellikle kız çocukları açısından çocuk yaşta evlilik örneklerinin artması ile sonuçlanabilmektedir. Çocuk yaşta evliliklerin yaygınlaşması, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin yaygınlaşması, çocukların şiddete maruz kalma riski-nin artması ve fiziksel ve ruhsal olarak zarar görmeleri anlamına gelmektedir. Göçmen kız çocuklarının ve kadınların güçlenmesinin önündeki temel engellerden biri de budur. Çocuk yaşta evliliklerde bildirim yapılacağı korkusu ile sağlık kuruluşlarına başvurmama eğilimi, olası gebelik, doğum ve doğum sonrası sağlık risklerine karşı kadınları savunmasız bırak-maktadır.

Benzer şekilde, eşler arasında sadece dini nikah varsa çocukların çoğu kimliksiz kalabilmek-tedir. Doğumdan sonra çocuğun babası T.C. vatandaşı ise babanın çocuğun babası oldu-ğunu ispat etmesi gerekmektedir ve DNA testi istenmektedir. Baba, başka bir T.C. vatandaşı kadınla resmi olarak evliyse bu testi yapmayı reddedebilir. Bu tür durumlarda göçmen/mül-teci anne çocuğun kimliğini alamamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadınlar bekar olduklarında çocuklarını kendi üzerlerine

kaydettirebilmektedir. Ancak göçmen/mülteci kadın, kimlikte bekar görünüyorsa çocuğunu kendi üzerine kaydettirememekte, çocuğun babasının gelmesi talep edilmektedir. Eğer çocuğun babasının kimliğinde evli yazıyorsa sorun çıkmamakta ve çocuğu baba üzerine kaydetmektedirler. Bu, göçmen kadınları katmerli biçimde etkileyen cinsiyet ayrımcılığına dayalı bir tutumdur ve uygulamadaki bu farkın ayrımcılık olduğunu vurgulamak gerekir.

Anne ve baba Suriyeli ise ve baba kimlikte evli görünüyorsa, kayıtsız da olsa annenin beyanı ile çocukların kimliklendirildiği belirtilmiştir. Bir katılımcı, şiddet riski altında olan ve koruma/tehdit kapsamında gizlilik kararı almış bir danışanın çocuğunu babanın üzerine kaydetmek istediğini, ancak yasal olarak bunu gerçekleştiremediğini ifade etmiştir. Kadının bu ısrarının, Suriye'ye dönmesi gerekirse sorun yaşayabileceğine dair kaygıdan ve çocuğun mirastan yararlanmasına ilişkin talebinden kaynaklandığı vurgulanmıştır. Toplantıda örnekler çoğunlukla Suriyeli mülteci/göçmen kadınlar üzerinden verilse de bir katılımcı Sudanlı bir göçmen kadının yaşadıklarını da dile getirmiştir. Sudan'da iç savaş süreci devam ettiği için Türkiye'ye gelen bir kadının, resmi bir evlilik belgesi gösteremediği için çocuğunu kaydettiremediği belirtilmiş; bu durumda soy bağı davası açılması gerektiği, babanın da davada bulunması zorunluluğu olduğu, baba savaş nedeniyle gelemediği için çocuğun kayıtsız duruma düştüğü aktarılmıştır. Soy bağı davalarında, erkeğin ülkede olmaması veya yaşayıp yaşamadığının bilinmemesi gibi durumlarda ciddi sorunlar yaşanmaktadır.

Kayıtsızlık ve Sağlığa Erişim

Çocukların eğitime erişim sorunu yanında, sağlığa erişim de önemli bir sorun haline gelmiştir. Göçmen kadınlar açısından sağlık hizmeti almak için başvuru noktası olan Göçmen Sağlığı Merkezleri (GSM'ler) birinci basamak sağlık hizmeti sağlamakta, ancak birçok durumda kimlik istenmektedir. Ayrıca GSM'lerde kendilerine başvuran kayıtsız göçmen kadınlar hakkında Göç İdaresi'ne bildirim yapma uygulaması yaygınlaşmaktadır, bu nedenle kadınlar sağlık hizmeti almak üzere başvurmadan çekinmektedirler. Kimi GSM'ler inisiyatif kullansa da bildirim uygulamaları yaygınlaşmakta; bu durum adres belirtildiği için sadece başvuruda bulunan kadın açısından değil, aynı hane içinde birlikte yaşadığı diğer kayıtsız göçmenler için de risk oluşturmaktadır. GSM'lerdeki güvenlik görevlilerinin insan alıkoyma hakları olmasa da göçmenler açısından bu durumun bilinmemesi, başvuru sırasında gözlem altına alınma ihtimali yaratmaktadır. Aynı durum hastaneye başvurduklarında da geçerlidir. Koşulların yarattığı tedirginlik, genel olarak sağlık hakkına erişim önünde engeller yaratırken, özellikle doğum öncesi, doğum ve sonrası gibi hem kadının hem de bebeğin sağlığı açısından kritik dönemlerin doktor kontrolü dışında ilerlemesi, anne ve bebek sağlığının tehlikeye girmesi olasılığını büyütmekte; uzun vadede daha da büyüyecek sorunlara yol açmaktadır.

Gerİ GÖnderme

Göç politikalarındaki dönüşümle birlikte denetim-kontrol mekanizmalarının geri gönderme tehdidi etrafında şekillenmesi, kadınlar ve çocuklar açısından ağır sonuçlar doğurmuş durumdadır. Geri gönderme oranlarının yükselmesi, aile parçalanmaları sıklıkla görülmeye başlanmış ve birbirinden farklı deneyim ve zorlukların yaşanmasına neden olmuştur. Çocukların babasının T.C. vatandaşı ve annenin kayıtlı olmadığı dini nikahlı evliliklerde annenin geri gönderilebildiği ve aile birleşiminden yararlanamadıkları durumlar söz konusu.

Verilen örnekler, özellikle Suriyeli göçmen topluluğu göz önüne alındığında, erkeğin geri gönderildiği ve kadının çocuklarıyla birlikte ekonomik zorluklar ve olanaksızlıklar içinde geride kaldığı durumların yoğunlaştığını göstermektedir. Aile parçalanmaları, özellikle babanın geri gönderilmesi, geride kalan kadınlar ve çocuklar için yoğun bir yoksullaşma ve ekonomik sıkıntı anlamına gelmektedir. Erkeğin sınır dışı edilmesi ile hanenin geçim kaynağı bitmektedir. Kimi zaman erkeğin yasal olmayan yollardan geri döndüğü, kadının sosyal yardım alabilmek için bildirimde bulunmadığı ancak bu durum ortaya çıktığında hanenin tamamına yönelik bir adli sürecin ve geri gönderme uygulamasının başlayabildiği süreçler yaşanmaktadır. Özellikle çocuk bakım yükünün de kadının sorumluluğu olduğu ve topluluktan bu yönde bir destek görmediği durumlarda göçmen kadınların kayıtlı ya da kayıtsız iş bulma ve çalışma olanakları çok sınırlıdır.

Çalışan göçmen kadınlar açısından da özellikle kadınların kayıtsız olması, işveren tarafından kadınlara yönelik başka bir tehdit aracı olarak kullanılmaktadır. Güvencesizliğin ve düşük ücretin yaygınlığı yanında işyerinde başka tür baskılara ve şiddete maruz kalabilmektedirler. Örneğin, Afrika'dan gelmiş olan göçmen kadınların fabrikalarda yatılı olarak kalıp çalışması yaygınlaşmakta ve kadınların sadece haftada bir gün fabrikadan dışarı çıkabildiği çalışma biçimleri görülmektedir. Başka bir sorun ise, kadınların

çalışmalar dahi hane içindeki erkeklerden ekonomik şiddet görmeleri ve ellerindeki paranın alınması; kendi kazandıkları para üzerinde bir tasarruflarının olmamasıdır.

Geri gönderme merkezlerinde kadınların çok fazla tutulmadığı belirtilirken, yakalama oranları çok yüksek olduğu için çok sayıda kadının da gözlem altına alındığı, ancak bazı geri gönderme merkezlerinde inisiyatif kullanılarak serbest bırakıldıkları duyumları vardır. Diğer yandan, serbest bırakılma sırasında hiçbir yönlendirme yapılmadığından, kadınların kendi başına ayakta kalmak, barınma imkânı bulmak gibi çok ciddi yaşamsal sorunlarla karşılaştığı bir gerçektir.

Bir diğer önemli vurgu da özellikle Afrikalı göçmen topluluklarda yoğun biçimde yaşanan yalnız, refakatsiz kalmış çocuklardır. Anne ve babanın sınır dışı edildiği, sınır dışı edildikten sonra çocukları ile geri dönmeyi zor olduğunu düşünen ebeveynlerin çocukları sahiplenmediği, çocukların kendilerine ait olmadığını ifade ettiği örneklerin yaygınlaştığı söylenmektedir. Yine çocuklarını yurtdışına götürmeleri için yalnız başlarına göçmen kaçakçılara bırakan ebeveynlerin olduğu da vurgulanmaktadır.

Son dönemde özellikle genç kadınlar arasında psikolojik sorunların yaygınlaştığı ve umutsuzluğun sıklıkla dile getirildiği belirtilmektedir. Kadınların kapana kısılmış hissettikleri, çıkış yolu bulamadıkları, mekanizmaların yıldıracı olması, özellikle denetimlerin sıklaşması nedeniyle tedirginlik ve kaygıları büyümektedir. İntihar düşüncesinin daha sık dile getirildiği genç kadınlar arasında, kayıtsız olduklarında ilaç tedavisi ile desteklenmesi gereken ruhsal sağlık sorunları çözülememektedir. Genç kadınlar yanında, LGBTİ göçmenler açısından da uğradıkları çok katmanlı ayrımcılık ve dışlanmanın ve çözüm mekanizmalarına ulaşamamanın bu sorunu yaygınlaştırdığı vurgulanmaktadır.

Kurumsal Sorunlar

Dil Bariyeri

Göçmen kadınların başvurularına yanıt verilmesi sürecinde temel bir sorun dil bariyeridir. Özellikle şiddete maruz kalmış kadınların başvurularını bu alanda uzmanlaşmış kişilerin alması gerekirken, kamu kurumlarında ve çeşitli STK'larda hotline (danışma hatları) hizmetlerinde çoklu dil desteğinde sorun yaşanmaktadır veya tercüman olarak görevlendirilen kişiler bu alanda uzman değildir. Kadınların şiddet gördüklerini ifade edebilmeleri başlı başına zorlu bir süreçtir. Kendi anadillerinde, güvenli ve rahat bir ortamda bunu yapamamaları, başvuru süreçlerini daha başlangıç aşamasında sekteye uğratmaktadır.

Kayıtlı-kayıtsız ayrımı yapmadan göçmen kadınların başvurularını alan kadın örgütlerinde çok dilli danışmanlık verilememesi de dil bariyerine ilişkin başka bir sorundur. Bu durumda, ancak diğer göç örgütlerinden veya göç alanında çalışan STK'lardan tercüman desteği istenmektedir. Ancak, özellikle şiddet riskinden acil korunma gerektiren durumlarda dil bariyeri ve tercüman bulmak için harcanan süre, etkin bir müdahalede bulunmayı engellemektedir.

Toplantıda katılımcı kurumlar, tercümanların kimi zaman kadınların başvurularındaki ifadelerini doğru aktarmadıklarını vurgulamışlardır. Ayrıca, başvuru hatlarında çalışırken deneyim kazanan tercümanların sözleşmelerinin bitmesi nedeniyle kadro değişimleri yaşanmakta, kamu kurumlarında T.C. vatandaşı dışında kadrolu çalışan olmaması ve taşeron şirketler üzerinden ilerleyen işe alım süreçleri de sorunlar yaratmaktadır.

Önemli bir diğer sorun ise STK'lardaki kadro değişimlerinin sıklığı ve bilgi aktarım sorunlarıdır. Kadın örgütleri, kendilerine başvuruda bulunan göçmen kadınlar konusunda destek aldıkları göç örgütleri veya göç alanında çalışan STK'lardaki kadro değişimleri ve bilgilerin etkin bir biçimde yeni kadrolara aktarılmaması nedeniyle sorun yaşadıklarını vurgulamışlardır. Hukuki danışmanlık verirken, koruma kararlarının takibinde veya boşanma gibi uzun süren hukuki süreçlerde çalışan kişilerin değişimi nedeniyle takip süreçlerinde zorluklar yaşandığını ve aksamaların olduğunu ifade etmişlerdir.

Şiddet gören, şiddet tehdidi altındaki veya boşanma sürecindeki göçmen kadınların karakollarda veya adli süreçler sırasında destek almaları gereken tercümanların, kamu görevlilerine kadınların beyanlarını doğru aktarmadığı ve kendi yorumlarını kattıkları da ifade edilen sorunlar arasındadır. Özellikle büyükşehirler dışındaki illerde bu sorunların yoğunlaştığı belirtilmiştir. Örneğin, bir katılımcı, cinsel şiddete uğrayan bir danışanın adliyedeki bir tercüman tarafından kamu görevlisine eskort olarak tanıtıldığını aktarmıştır. Katılımcılar, özellikle şiddet

öyküsü olan kadınlar açısından 7/24 çalışan ve konuda uzmanlaşmış tercüman desteğine ihtiyaç olduğunu vurgulamışlardır.

Küçülen Fonlar ve Kesintiler

Katılımcılar, küresel olarak fonların yönünün değişmesi ve Türkiye'deki göç alanına ilişkin çalışmalara yönelik desteğin zayıflamasının ciddi sonuçları olduğunu belirtmektedir. Bir katılımcı, "Dünyanın Türkiye'deki mültecilere olan ilgisi azaldı. Büyük fonları olan organizasyonlarda yatırımlar daha çok güvenlik üzerine yapılıyor" ifadesi ile özetlediği durumun bir diğer yüzü ise Türkiye'ye gelen fonların da odak noktalarının değişmiş olmasıdır. Depremden sonra deprem bölgesindeki çalışmalara ve TC vatandaşlarını içeren projelere fonların yöneldiği belirtilmektedir. Göç konusunda ise ilginin "gönüllü geri dönüş" üzerine odaklandığı, sosyal uyum ve iş piyasasına erişimin de diğer iki alan olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle "gönüllü geri dönüş" gündeminin bir tür "zorunlu gönüllü geri dönüş"e evrildiğini belirten katılımcılar, Suriye göçmen topluluklarının geri dönüşü güvensiz bulduklarını, yaşamsal koşullara dair kaygılar bir yana Suriye devleti ile bir anlaşma yapılmadan gerçekleştirilen geri dönüş uygulamalarında yargılanma, şiddet görme ve cezalandırma korkularının da yaygınlaştığını vurgulamaktadır.

Mülteci-göçmen kadınlar açısından önemli bir dönüşüm de sosyalleştikleri, hukuki-sosyo-psikolojik destek aldıkları, kimi durumlarda aynı-maddi destek aldıkları, eğitim ve sağlık hizmetlerinden faydalandıkları STK'ların bütçelerinde yaşanan kesintiler sonucu sona eren çalışmaları nedeniyle yaşanmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu, bütçelerde yaşanan kesintiler, projelerin sonlanması gibi nedenlerle küçülmeye gittiklerini, kadınların yararlandığı çeşitli çalışmaları sonlandırdıklarını ya da personel azalttıkları için taleplere karşılık veremediklerini belirtmiştir. Personel eksikliği hemen tüm katılımcıların vurguladığı temel bir problemdi. Donör kurumların tercihlerindeki değişim ya da karar sürecinin kimi zaman salt niceliksel analizlerle ilerlediği belirtilmiştir. Yine verilen fonlarda bütçelerin nereye harcanacağına kalem kalem belirtilmiş olmasının, kadınların taleplerine yanıt vermelerini sağlayacak formüller üretmelerini zorlaştırdığı da vurgulanmıştır. Göçmen kadınlarla çalışan örgütler, bütçe kesintileri planlanırken niceliksel analizlere odaklanılmasının, başta şiddete maruz bırakılan kadınlar olmak üzere kadınlara yönelik çalışmalarını toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi ile sürdüren, bu bakımdan gerek göç alanına bu perspektifi taşıyarak gerekse kadınların güçlenmesini öncelikle yarattıkları etkinin göz ardı edilmesi ile sonuçlandığını vurgulamışlardır. Bu bakımdan temel eleştiri, proje onay süreçlerinde ve bütçelendirme süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliği temelli yaklaşımdan kopularak kadınların özgün ihtiyaçlarının görülmemesidir. Göç alanında da çalışan kadın örgütlerinden ekonomik kısıtlar nedeniyle çalışmalarının sürekliliğini sağlamakta, kurumsallaşma sorunlarını çözmekte zorlandıklarını

belirten katılımcılarımız olmuştur. Göçmen kadınların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde çalışmalarını yürüten ancak fonların kesilmesi nedeniyle küçülmeye gitmek zorunda kaldıklarını vurgulayan katılımcılar olmuştur. Bu durumun, göçmen kadınların yaşadıkları bölgede bir araya gelme ve birbirlerini güçlendirecek biçimde dayanışma ilişkisi kurma, gerektiğinde sosyal çalışmacılarla temas etme zeminini kaybettikleri vurgulanmıştır. Göçmen kadınların topluluk ve aile içi baskılar dolayısı ile karma kurumlardan daha rahat biçimde kadınlara yönelik çalışmalar yapan kadın örgütlerine gelebildikleri düşünüldüğünde, bu kesintiler aynı zamanda göçmen kadınların daha fazla hane içine kapanması sonucunu da doğurmaktadır.

Yine çeşitli yaşamsal hizmetlerden yararlanma konusunda da bütçe sorununun öne çıktığı vurgulanmıştır. Bir katılımcımız, gebe bir kadın başvuranın gebelik takibini Göçmen Sağlığı Merkezi'nde yaptırabildiklerini ancak daha ileri bir sağlık sorunu için kadının dahiliyeye gitmesi gerektiğini, göç alanında çalışan bir STK'nın proje kapsamında o dönem kadının ihtiyacı olan sağlık hizmetini karşıladığını belirtmiştir. Ancak aynı başvuranın yineleyen sağlık sorunu için yeniden o STK'ya ulaştıklarında proje bütçesinin sonuna gelmesi nedeniyle hizmet almaya devam edemediklerini aktarmıştır. Yine katılımcılar bütçesi kesintiye uğrayan kalemlerin başında psikolojik destek mekanizmalarının geldiğini vurgulamışlardır. Psikolojik destek personeli sayısının azaltıldığını ancak özellikle son dönemde göçmen kadınlar arasında umutsuzluğun büyüdüğünü ve psikolojik desteğe talebin çok fazla olduğunu vurgulayan katılımcılar olmuştur.

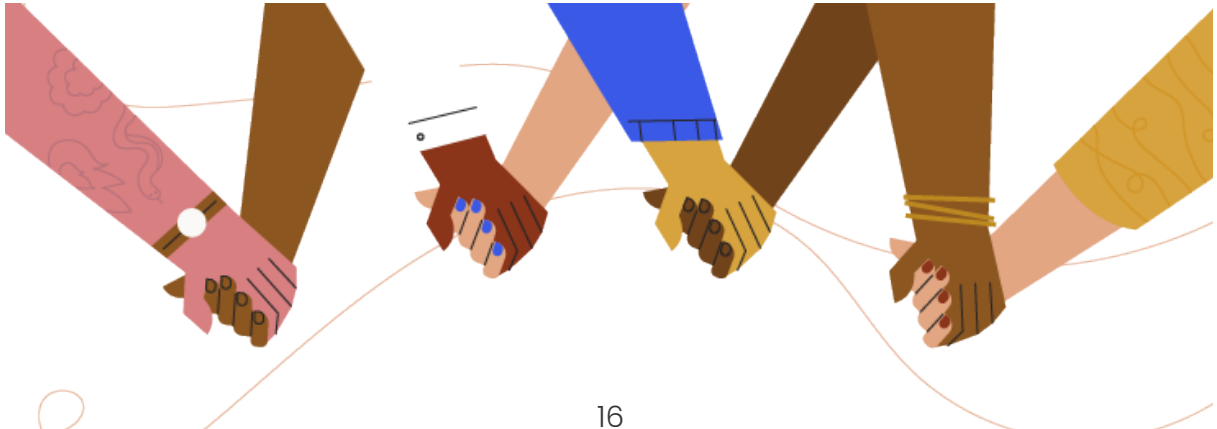
Bütçe ve fona bağımlılığın göçmen kadınların yararlandığı destek mekanizmalarının zayıflamasında ne kadar etkin olduğuna dair bir örnek olarak hukuki destek deneyiminde yaşananlar gösterilmiştir. Barolar Birliği'nin mülteci/göçmenlere yönelik hukuki desteği içeren bir proje kapsamında hizmetleri yönlendirdiği ve devamında proje bütçesi bittiğinde bu hizmetin sonlandırıldığı belirtilmiştir. Bu proje öncesinde halihazırda Adli Yardım büroları aracılığı ile ilgili hukuki destek hizmetinin TC vatandaşı olan olmayan herkese verildiği, avukat ataması yapıldığı ancak projelendirme ardından bu hizmetlerin kesilmesinin hak temelli yaklaşımın zedelenmesi anlamına geldiği belirtilmiştir. Projenin bitmesinin uzun süren hukuki süreçler olan şiddet şikayeti ya da velayet davası/ boşanma davaları gibi hukuksal süreçlerde danışanlarının desteksiz kalmasına yol açtığını belirten katılımcılar olmuştur. İstanbul Barosu özelinde sadece şiddete maruz kalan kadınlara yönelik avukat ataması konusunda destek sürerken, farklı illerde farklı uygulamalar da görülebilmektedir. İzmir, Konya ve Ankara barolarının adli yardım kapsamında göçmenlere yönelik desteğinin sürdüğü de belirtilmiştir.

En Yakın Kısaç: İçerideki Dışlanma

Daha önceki başlıklarda da vurguladığımız gibi özellikle şiddete maruz bırakılan ya da şiddet tehdidi altında olan göçmen kadınların kamu kurumlarına güveni çok düşüktür. Başvuru yapılan kurumlarda gördükleri muamele bu güven sorununu büyötmektedir. Bir katılımcı, kayıtlı olan bir göçmen kadın danışanlarının cinsel şiddete maruz kaldığını, karakola şikâyetinde bulunmak istediklerinde gittikleri karakolda kadına bağılı olduğu ilçe karakoluna gitmesi gerektiğinin söylendiğini ve ifadesinin alınmadığını aktarmıştır. Kadının, ikametinin olduğu ilçe karakoluna gitmesi durumunda şiddet faili ile karşılaşma olasılığının olduğunu vurgulayan katılımcı, kadının savcılığa gittiğini ve kendisinden tercüman ücreti aldıklarını, kadının her defasında yaşadığı travmatik cinsel şiddet deneyimini anlatmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Bu örnekler nedeniyle göçmen kadınlar şiddete maruz bırakıldıklarında başvuru yapmakta tedirgin ve isteksiz davranmaktadırlar. Bunun mevcut işleyiş ve dışlama mekanizmaları kadar önemli bir diğör nedeni ise kendi toplumlarında yaşayacakları dışlamadır.

Özellikle yaşadığı bölgede bir karakola gittiğinde karakol, tercüman olarak yine o bölgede yaşayan bir göçmenden destek alıyorsa, kadın “mahremiyet” kaygısı ile yaşadığı durumu tüm açıklığı ile anlatamamaktadır. Tercümanın kendi göçmen topluluğunun bir parçası olması, anlattıklarının topluluğa aktarılacağı, kendisi hakkında konuşulacağı ve yaşadığı sorunları büyüteceği kaygısını doğurmaktadır. Toplantımıza katılan STK temsilcilerinin anlattığı vakalar ise bu kaygının yersiz olmadığını göstermektedir.

Bir temsilci, danışanlarının sürecini takip ederken danışanın tercümandan kaynaklanan sorunlar yaşadığını, karakola tercüman hakkında şikâyetinde bulduklarını ve şikâyetin karşılık bulunduğunu, tercümanın değiştirildiğini aktarmıştır. Yine tercümanların şiddet uygulayan eşi ya da erkeği tanıma, kadının durumunu ona iletme riski de bulunmaktadır. Diğör bir risk ise tercümanın kadının ifadelerini birebir anlatmaması, kendi yorum ve değerlendirmelerini de katması hatta kamu görevlisini bu doğrultuda yönlendirmesidir.

Şiddet en çok en yakınlarındaki erkeklerden, hane içinden kadına yönelmektedir. Kadının şikâyetinde bulunması ya da destek almak için başvuru yapması, göçmen topluluğu içinde ayıplanmasına, dışlanmasına ve topluluk içi destek imkanlarından da yararlanamamasına neden olabilmektedir. Özellikle şiddet şikâyeti sonucu fail erkek gözlem altına alındıysa, bu şikâyet kayıtsız erkeğin geri gönderilmesi ile sonuçlandıysa, haneden ve topluluk içinden kadına yönelen tepki artmaktadır. Şiddet faili erkek yasa dışı yollardan ülkeye geri döndüğünde kadın açısından şiddet riski büyümektedir. Toplantıda yapılan bir diğer vurgu da kadınların şiddet faili erkeğin şikâyet üzerine geri gönderilmesi durumunda çocukları ile birlikte yaşayacakları ekonomik zorlukları düşünüp şikâyetinde bulunmaktan vazgeçmesine dair örneklerin sıklığı olmuştur.

Büyüyen Kıskaç: Toplumun Dışlaması

Göçmen kadınlara yönelik dışlama mekanizmaları sadece kamu kurumları ve hizmet düzeyinde yaşanmamaktadır. Türkiye toplumu içinde büyüyen nefret söylemi ve ayrımcılık da dışlanma ve ihtiyaç duyduğu desteği alamama sonucunu doğurmaktadır. Özellikle şiddete maruz bırakılan kadınların gündelik yaşam içinde destek alabilecekleri sosyal ilişkileri Türkiye toplumundan insanlarla, özellikle kadınlarla, kuramamaları önemli bir kırılma yaratmaktadır. Kendi göçmen topluluğu içinde dışlanma korkusu yaşayan kadınlar, Türkiye toplumundan kadınlardan, örneğin gündelik hayatta en çok temas edebilecekleri komşularından destek görememektedirler. Aksine kadından kadına yönelen nefret söylemi örnekleri sıklıkla görülmektedir. Bir katılımcı, düşmanlık ve nefret söylemini göçmen erkeklere yöneltmekten çekinen Türkiye toplumundan kadınların, göçmen kadınlara daha kolay ve çekinmeden yönelebildiklerini ifade etmektedir.

Yine bir diğer katılımcı, göçmen kadınların kendi komşularından gelen “hepiniz geri gideceksiniz, hepinizi göndereceğiz” yönlü sözlü sataşmalardan yoğun biçimde etkilendiklerini belirtmiştir. Özellikle çocuklarının yanında buna benzer sözlü saldırıların yapılmasının kadınları ve çocukları etkilediği belirtilirken, Türkiye’de doğmuş ve büyümüş, Suriye ile herhangi bir ilişkisi olmamış çocuklar için bu söylemin özel olarak korku yarattığı da vurgulanmıştır. Katılımcılar, göçmen kadınların özellikle ev sahiplerinden şiddet görebildiğini de belirtmiştir. Yine bir diğer katılımcı, özellikle Afrika kökenli göçmen kadınların komşuları, mahalle sakinleri tarafından seks işçisi olarak tanımlandıklarını ve yargılandıklarını, sözel ve cinsel şiddet vakalarının sık olarak yaşandığını belirtmiştir.

Sonuç Yerine

Yukarıda bahsedilen sorunların tümü bugün Türkiye’de yaşayan göçmen ve mülteci kadınların devam etmekte olan sorunları. Bu sorunlar hakkında yakın gelecekte çözümler üretilmezse daha da büyüyeceği aşikâr. Nitekim, Türkiye’de doğmuş veya burada büyümüş genç kadın göçmenlerin oranı artmakta. Genç göçmen kadınlar eğitimlerine devam etmek veya meslek sahibi olmak istiyorlar. Ancak dil bariyeri, ekonomik zorluklar gibi engellerin yanı sıra eğitim kurumlarında dışlama ve ayrımcılıkla da karşı karşıya kalmaktalar. Açık ortaokul-lise başvuruları alan halk eğitim merkezleri ve meslek kursları, başvuran göçmen genç kadınlar olduğunda geri dönüş yapmamaktadır. Bir katılımcı, genç göçmen kadınların “bizi başlarından atıyorlar” ifadesini kullandıklarını ve sordukları sorulara yanıt alamadıklarını aktarmıştır. Ayrıca, çocuk yaşta olmasalar da genç kadın göçmenler arasında zorla evlendirilmenin yaygın olduğu belirtilmiştir. Başka bir katılımcı, özellikle Türkiye’de lise eğitimlerini tamamlayan göçmen gençler arasında üniversitelerdeki harçların ekonomik sorunlar nedeniyle eğitime devam konusunda büyük bir problem yarattığını vurgulamıştır. Bütün bunlar sorunların büyümekte olduğunun göstergesi. Halbuki, eğitime devam edebilme, iş ve meslek edinme kadınlar açısından şiddete maruz kalma riskine karşı da önleyici bir etken olarak görülmeli. Bu noktada ilerleme sağlamakta zorlanıldığı malumun ilamı.

Kadın örgütlerinin bir diğer önemli vurgusu da şu: çeşitli platform ve toplantılarda kamu kurumlarından temsilcilerin, çalışmalarında toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi oluşturmak açısından kadın örgütlerinin birikimlerinden yararlanmak istediklerine ilişkin beyanlarda bulunmalarına rağmen bu beyanların somutlaşmadığı ve uygulamaya geçmediği. Oysa, toplantı katılımcılarının da sıklıkla belirttiği gibi, koruyucu, önleyici, caydırıcı politikaların ve sığınak gibi yaşamsal hizmetlerin ayırım yapılmadan kamu eliyle kadınlara sunulması gerekli ve bunun gerçekleşmediği durumda, yukarıda anlatılan tüm kurumsal sorunlar göz önüne alındığında, STK’ların kapasitelerinin ihtiyaca yanıt vermesi mümkün değil.

GAR ARAŐTIRMA RAPORU
Çoklu Kıskaç Altında:
Göçmen ve Mülteci Kadınların
Sorunları Üzerine Güncel
Bir Değerlendirme

Göç Araştırmaları Derneği (GAR)

Abbasağa Mahallesi, Üzenđi Sok. No: 13
34022, Beşiktaş / İstanbul

gocarastirmalariderneği.org

gar@gocarastirmalariderneği.org

[GAR_Dernek](https://twitter.com/GAR_Dernek)

[gardernek](https://www.instagram.com/gardernek)

[gardernek](https://www.facebook.com/gardernek)

